

Lotta Kähkönen

**"Tiedän millainen värillinen mies on"
– rodun ja seksuaalisuuden diskurssit Joyce Carol
Oatesin novellissa "Ahdistelijat"**

Yhdysvaltalaisen Joyce Carol Oatesin (s. 1938) fiktiossa esiintyy valkoisen naisen fantasia mustasta miehestä. Fantasiassa musta mies ilmenee valkoiselle naiselle uhkaavana tai hyökkää väkivaltaisesti naisen kimppuun. Kyseinen fantasia saa eri funktioita Oatesin tuotannossa, mutta useimmiten sen merkitys liittyy valkoisen naishahmon kehitys- tai itsenäistymisprosesseihin. Fantasian varhaisimmat, satunnaiset representaatiot esiintyvät hänen tuotannossaan 1960- ja 1970-luvun taitteessa. Tiheämmin fantasia toistuu 1980-luvun puolivälistä eteenpäin erityisesti valkoisen naisen kehitystä tai identiteettikriisiä kuvaavissa romaaneissa ja novelleissa, kuten *Marya: A Life* (1986), *Because It Is Bitter, and Because It Is My Heart* (1990), "Naked" (*Heat and Other Stories*, 1992) ja "Phase Change" (*Haunted: Tales of the Grotesque*, 1994). Yksi rotufantasian varhaisimmista esiintymistä kirjailijan tuotannossa on luettavissa novellista "Ahdistelijat" ("The Molesters"), jonka kirjailija julkaisi vuonna 1968 sekä itsenäisenä tarinana kirjallisuuslehdessä *The Quarterly Review of Literature* että sisällytettynä romaaniin *Expensive People* (= EP, 1968). Teos on suomennettu nimellä *Kalliita ihmisiä* (= KI, 1969).¹

"Ahdistelijat"-novellissa tarinan kertojana toimii valkoinen tyttö. Hän kertoo muistoa, jossa hän kohtaa kuusivuotiaana joella leikkiessään "värillisen" miehen. Novelli jakaantuu kolmeen osaan, joissa jokaisessa kertoja palaa samaan muistoon miehen kohtaamisesta ja sen seurauksista. Jokaisella kerralla muisto saa uusia merkityksiä, ja lopulta se muuttuu tytön painajaiseksi tai fantasiaksi. Eri versiot muistosta tuovat esille, miten tyttö lisää muistikuvaansa erilaisia merkityksiä etenkin sen jälkeen, kun vanhemmat saavat tietää tapahtuneesta. Analyysissäni käyn läpi tytön tapoja kuvata miestä muiston toisoinnoissa, ja tuon näin esille prosessin, jossa hän jähmettää miehen toiseksi. Keskityn analyysissäni ensin tytön tapaan kuvata kohtaamaansa vierasta miestä, ja palaan artikkelini lopussa kysymykseen kertojan identiteetin konstituoitumisesta.

Tutkijat ovat pääasiallisesti ohittaneet "Ahdistelijat"-novellin. Yksi syy tähän on sen julkaiseminen osana hyvin kompleksista *Expensive People* -romaanin. Novelli on siinä nuoren kertojan, Richardin, kirjailijaäidin kirjoittama.² Romaania on tutkittu runsaasti, mutta tulkintojen yhteydessä novelli jätetään joko kokonaan mainitsematta tai vaih-

toehtoisesti se mainitaan ja sen sisältöä kuvataan lyhyesti.³ Mikäli tutkijat kommentoivat novellia ja sen merkitystä romaanissa, he tyytyvät viittaamaan kertojan esittämiin tulkintoihin.⁴ Tulkinnoissaan kertoja-Richard muun muassa samastaa itsensä tarinassa esiintyvään lapseen ja väittää äitinsä kirjoittaneen novellin vapautuakseen syyllisyydestä, jota tunsi siksi, että hylkäsi hänet niin usein.

Ainoastaan Marilyn Wesley (1993, 112–115) tarjoaa yksityiskohtaisen, feministisen ja psykoanalyttisen luennan novellista. Hän analysoi novellia itsenäisenä tarinana ja esimerkkinä Oatesin tavasta käsitellä ja rikkoa oidipaalista teemaa. Wesley'n tulkinnan mukaan novelli kuvaa, miten tytön on vaikea astua symboliseen järjestykseen ja kieleen. Tarina rinnastuu mielestäni *Kalliissa ihmisissä* pikemmin naiskirjailijan hahmoon kuin itse romaanin kertojan dilemmaan. Novellin tytön tavoin myös naiskirjailijan asema suhteessa symboliseen ja amerikkalaisessa yhteiskunnassa vallitseviin sääntöihin on ongelmallinen. Yhtäältä hän pyrkii täyttämään ylempää keskiluokkaa olevan valkoisen amerikkalaisen naisen roolin. Kirjailijana hän toisaalta haluaisi olla vapaa ympäröivän yhteisön naiselle määrittämisestä, erityisesti sukupuoleen ja luokkaan kytkeytyvistä säännöistä. Kirjailijan kokemaa ristiriitaa reflektoi monitasoisesti sekä naisen asemaa ja tekijyyttä että Oatesin pohdintaa omasta asemastaan naiskirjailijana 1960-luvun Yhdysvalloissa.

Wesley'n tärkeä analyysi novellista on riittämätön, kun otetaan huomioon rodun representoiminen ja sen saamat merkitykset. Oatesin tuotantoa ei muutenkaan ole juuri tutkittu tästä näkökulmasta, ja esimerkiksi rotufantasian funktioita ei ole tarpeeksi analysoitu. Syvennykseni artikkelissani afrikkalaisamerikkalaisen miehen representoimiseen ja rodullistamiseen sekä rotueron novellissa saamiin merkityksiin. Keskityn erityisesti rodun ja seksuaalisuuden diskurskien kompleksiseen suhteeseen. Tarkastelen niiden yhteyttä koloniaaliseen menneisyyteen ja kulttuurisesti erityisiin stereotyyppiin käsitteisiin. Näkökulmalleni keskeinen on kysymys representaation politiikasta eli siitä, miten novelli kuvaa kahta erilaisessa positiossa olevaa subjektia ja antaa erilaisia kulttuurisesti määrittäneitä merkityksiä rotujen kohtaamiseen liittyvälle problematiikalle. Wesley'n tavoin luen novellia itsenäisenä tarinana, koska se on hyvin monitasoinen ja mahdollistaa erilaisia luentoja. "Ahdistelijat" myös ilmestyi itsenäisenä novellina ennen romaanin julkaisemista. Lisäksi novellin analysoiminen suhteessa romaanin kokonaisuuteen siirtäisi artikkelin fokusta pois rotujen kohtaamisen tematiikasta.

Vieraaksi tunnistaminen ja rodullistaminen

Tyttö edustaa novellissa paitsi sukupuolitettua myös rodullistettua näkökulmaa, joka osin ohjaa lukijan tulkintaa. Rodullistettu, valkoinen näkökulma paljastuu erityisesti tytön kuvatessa kohtaamaansa vierasta miestä. Tyttö on lähtenyt joelle ensimmäistä kertaa yksin ilman veljeään ja äitinsä lupaa. Joella hän havaitsee kalastajan, jolla on "ou-

dot tummat kasvot” (KI, 194). Hän muistaa nähneensä samannäköisen miehen kerran elokuvissa. Ensimmäisessä versiossa tyttö ei viittaa suoraan rotueroon itsensä ja miehen välillä. Toisessa versiossa hän identifioi miehen ”värilliseksi”.

Postkoloniaalista ja feminististä teoriaa yhdistävän Sara Ahmedin mukaan tunnistamme jonkun ihmisen vieraaksi, koska hänen vieraudessaan on jotakin tuttua. Tunnistaminen toimii eräänlaisena visuaalisena järjestyksenä. Tähän järjestykseen liittyy näkemisen tapoja, joissa tuttu ja vieras erotetaan toisistaan. Esittäessään teoriaansa vieraan tunnistamisen prosessista Ahmed korostaa sen olevan yksi subjektin konstituoinen tapa, joka tuottaa identiteettiä. (Ahmed 2000, 21, 24.) Ahmedin ajatusta voidaan hyvin soveltaa Oatesin novelliin: tunnistaessaan vieraan miehen tyttö konstituoiti samalla omaa identiteettiään.

Oletan, että kertojana toimiva tyttö tunnistaa miehen vieraaksi, koska hän on omaksunut tiettyjä näkemisen tai katsomisen tapoja. Tyttö toteaa miehen olevan ”toislainen” (KI, 195). Hän konstituoiti miehen sekä samanlaisena että erilaisena suhteessa itseensä ja perheensä jäseniin. Verrattessaan miestä isäänsä tyttö kokee eron ensin selvästi positiivisena. Miehellä on nimittäin aikaa rupatella tytön kanssa, toisin kuin kiireisellä isällä: ”Isä sanoo minulle joskus jotakin mutta ei puhu minulle, hän ei katso minua pitkään sillä aina tapahtuu niin paljon kaikkea muuta” (KI, 196).⁵ Seuraavaksi tyttö vertaa miestä ulkoisen olemuksen perusteella isäänsä ja veljeensä. Hänen huomionsa kiinnittyy vieraan ruumiiseen, miehen silmiin, tukkaan ja ihoon:

Hänellä on tummat silmät, samanlaiset kuin isällä. Hän jätti hattunsa törmälle. Hänellä on hassu tukka. Hän on varmaan ollut paljon ulkona auringossa sillä hänen ihonsa on tumma. Hän on tummempi kuin Tommy joka on päivettynyt tummaksi. (KI, 196.)⁶

Tässä kohden lukija oivaltaa, että vieras mies on todennäköisesti musta, sillä juuri hiuksia ja ihoa pidetään kaikkein näkyvimpinä merkkeinä rotueroista. Representaation politiikkaa ja rotua visuaalisissa representaatioissa tarkastelevan Kobena Mercerin mukaan eritoten mustien ihonväriä ja hiuksia on halveksittu historian kuluessa. Hiusten ja ihonvärin arvottaminen liittyy näkyvien rotuerojen luokitteluun. Luokittelun avulla rakennettiin 1600-luvulta lähtien kolonialistista ja rasistista diskurssia, joka tuotti ja vahvisti valkoisten eurooppalaisten paremmuutta. (Mercer 1994, 101–102.)

Kirjassaan *American Anatomies* (1995) Robyn Wiegman selvittää, miten länsimainen ajattelu tuli liittäneeksi rodulliset merkitykset ruumiiseen ja alkoi määritellä rotua näkyvyyden järjestyksenä (mt., 21–42). Rotu alettiin ymmärtää visuaalisen ja tyypologisoivan kielen diskurssissa, joka kuvasi tietyt fyysiset piirteet eri roduille tyyppillisinä. Wiegmanin mukaan jokainen visuaalinen hetki, jolloin silmä näkee ja tulkitsee näkemäänsä, on itsessään monimutkainen ja tietyistä historiasta riippuvainen produktio (mt., 24). Oatesin novellin tulkinnassa on samoin syytä pitää mielessä, että se, miten

tyttö näkee miehen, on väistämättä sidoksissa tiettyyn historialliseen ja kulttuuriseen kontekstiin. Tarkempi analyysi paljastaa esimerkiksi, miten hänen tapansa kuvata miestä on yhteydessä rotustereotyyppeihin. Niiden juuret ovat eurooppalaisessa kolonialistisessa ajattelussa, mutta ne ovat muotoutuneet erityisiksi amerikkalaisessa kontekstissa. Eniten tarinassa korostuu yhdysvaltalainen stereotyyppi mustasta miehestä yliseksuaalisena ja vaarallisena. Stereotyyppin esiintyminen kerronnassa heijastaa juuri valkoisten amerikkalaisten pelkoja.

Rodun ja seksuaalisuuden kytkös

Tytön leikkiessä joella vieras mies kyselee häneltä muun muassa, missä hän asuu ja kuinka vanha hän on. Tyttö on mielissään saamastaan huomiosta. Mies pääsee puolestaan kysymystensä avulla lähemmäksi tyttöä sekä emotionaalisesti että fyysisesti. Luotuaan kontaktin tyttöön hän kommentoi tämän mutaisia polvia ja käsivarsia: ”Pikkutyttöjen ei pitäisi liata itseään, hän sanoo. – Etkö sinä halua olla puhdas ja siisti ja sievä?” (KI, 197.)⁷ Tästä eteenpäin kerronta antaa vihjeitä siitä, että mies saattaa olla pedofiili. Positiiviseksi koettu erilaisuus, joka syntyy miehen ystävällisestä asenteesta tyttöön, muuttuu negatiiviseksi ja poikkeavaksi. Mies huomaa roskaa tytön tukassa, sipaisee sen pois, hieroo hänen päälakeaan ja niskaansa (KI, 197). Seuraavaksi hän kysyy, haluaisiko tyttö itselleen toisen isän ja ehdottaa, että voisi itse ryhtyä sellaiseksi. Näin mies ottaa eräänlaisen symbolisen isän paikan. Se tuo hänelle myös lisää vaikutusvaltaa. Hän ilmoittaa haluavansa pestä tytön, koska ei tahdo, että tämä saa itsensä likaamisesta piiskaa kotona (KI, 197).

Pesun ehdottamisesta lähtien rotu ja seksuaalisuus nivoutuvat niin, että miehen ”värillisyyttä” ja vihjattu poikkeava seksuaalisuus viittaavat toisiinsa. Miehen rodun ja epänormaalin seksuaalisuuden korostuessa valkoinen tyttö jää ikään kuin ei-rodulliseksi ja aseksuaaliseksi. Rodun ja seksuaalisuuden kytkeytyminen liittyy valkoiseen pelkoon, joka periytyy rodun klassisista, ideologisista diskursseista. Kuten monet tutkijat ovat tuoneet esille, rodun ja seksuaalisuuden välinen assosiaatio oli alun perin eurooppalaisten tekemä (ks. esim. Jordan 1977, 33–40; Roberts 1994, 10–11; Nederveen Pieterse 1998, 172–173; Jahoda 1999, 31–32). Esimerkiksi Anne McClintock (1995, 22) kuvaa, miten eurooppalaiset löytöretkeilijät ja matkustajat erotisoivat muiden maanosien ihmisiä kertomalla tarinoita kaukaisten maiden hirviömaisestä seksuaalisuudesta ja projisoimalla toisiin maanosiin omia pelkojaan ja halujaan.

Yhdysvalloissa stereotyyppillä afrikkalaisamerikkalaisesta miehestä yliseksuaalisena ja vaarallisena on omat erityispiirteensä. Kyseinen stereotyyppi on palvellut historian kuluessa erilaisia sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia tarkoituksia. Stereotyyppiä alettiin korostaa jo 1600-luvulla, niin kutsutun koloniaalisen ajanjakson aikana, jolloin erityisesti englantilaiset siirtolaiset perustivat siirtokuntia uuteen maailmaan. Sa-

moihin aikoihin tuotiin myös ensimmäiset afrikkalaiset orjat Virginian siirtokuntaan. Alun perin orjien oli tarkoitus olla määräaikaista palvelijoita, jotka saattoivat ansaita vapautensa. Orjuus kuitenkin institutionalisoitiin nopeasti, ja juuri orjuuden institutionalisoinnin aikoihin siirtokuntaan asettuneet valkoiset eurooppalaismiehet tekivät mustasta miehestä seksuaalisen tabun. Vastaavasti valkoiset naiset esitettiin erilaisissa narratiiveissa voimattomina ja valkoisen miehen suojelua tarvitsevinä.⁸ Tarkoitus oli estää seksuaaliset suhteet mustien miesten ja valkoisten naisten välillä, kontrolloida mustien miesten sosiaalista statusta ja ylläpitää valkoisten ylivaltaa. (Jordan 1977, 153–163; Higginbotham & Kopytoff 1989; Babb 1998, 80–82; Nederveen Pieterse 1998, 174.)

Rekonstruktion aikana myyttiä mustasta miehestä valkoisen naisen raiskaajana alettiin käyttää perusteena afrikkalaisamerikkalaisten miesten lynkkauksille.⁹ Mustan miehen seksuaalisoiminen liittyi jälleen valkoisten miesten valta-aseman pönkittämiseen. Wiegmanin (1995) mukaan rasistinen myytti korostui 1800-luvun puolivälin jälkeen, kun orjuudesta vapautetut afrikkalaisamerikkalaiset saivat uuden sosiaalisen statuksen. Afrikkalaisamerikkalaisen perheen päänä toimivan miehen asemaan liitettiin uudenlainen maskuliinisuus. Tässä kontekstissa valkoiset tunsivat valta-asemansa uhatuksi, ja myytti mustasta miehestä valkoisten naisten raiskaajana tuli rekonstruktioajan poliitiikassa jälleen keskeiseksi. (Mt. 95–96.)¹⁰ Stereotyyppi alkoi 1900-luvun alusta lähtien esiintyä myös kirjallisuudessa ja elokuvissa. Klassisimpia esimerkkejä ovat Thomas Dixon Jr:n rekonstruktioajan rotukonflikteja kuvaavat romaanit *The Leopard's Spots: A Romance of the White Man's Burden – 1865–1900* (1902) ja *The Clansman: An Historical Romance of the Ku Klux Klan* (1905).¹¹ D. W. Griffithin pahamaineinen, rasistinen filmi *The Birth of Nation* (1915) perustuu edellä mainittuihin Dixonin romaaneihin.¹²

Myös Oatesin novelli viittaa myyttiin mustasta miehestä seksuaalisena uhkana valkoiselle naiselle. Lisäksi kerronnassa yhdistyy implisiittisesti kaksi seksuaalista tabua. Pelko rotujen sekoittumisesta on kulttuurisesti erityinen tabu, kun taas pedofiliaa voidaan pitää universaalimpana.¹³ Erityisesti mustien ja valkoisten sekoittumisen pelko korostui juuri orjuuden lakkauttamisen aikoihin ja siihen liittyi poliittinen kampanjointi. Rotujen väliset avioliitot kieltävien lakien päämääränä oli varmistaa valkoisen rodun puhtaus ja ylläpitää valkoista valtaa (Shea 1997, 22).¹⁴ Amerikkalaisessa kirjallisuudessa rotujen sekoittumisen tabu yhdistyy usein inessitabuun (Sollors 1997, 287).

Oatesin novellissa rotujen sekoittumisen pelko kytkeytyy pedofiliaan, kun tytön muistikuvat tapahtuneesta osoittautuvat ajassa aina uudelleen rakentuviksi ja jälkeensä merkityksellistetyiksi. Novellin voi esimerkiksi tulkita painottavan sitä, että tyttö on lisännyt muistikuviansa seksuaalisiksi ymmärrettävät merkitykset myöhemmin. Mustan miehen assosioituminen pedofiliaan voi viitata arkaaiseen, länsimaisessa kulttuurissa esiintyvään stereotyyppiin mustasta mielenvikaisena. Pedofilia määritellään lääketieteellisessä diskurssissa seksuaaliseksi poikkeavuudeksi ja psykopatologiseksi sai-

raudeksi. Rodun ja sairauden yhdistävää stereotyyppiä ja sen saamia variaatiota tarkastelee Sander Gilman esseessään "On the Nexus of Blackness and Madness" (1985, 131–150). Gilmanin mukaan mustuuden ja hulluuden yhdistäminen on seurausta länsimaisen kulttuurin tavasta mytologisoida ja kohdistaa pelkojaan sekä mustaan että hulluun.

Gilman käsittelee stereotyypin retrospektiivistä esiintymistä Mark Twainin romaanissa *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884). Gilman lukee stereotyyppiä vanhan, rodun ja sairauden yhdistävän myytin uudelleen vahvistumisena. Romaanin kirjoittamisen aikoihin mustuuden ja hulluuden assosioiminen nimittäin nousi uudelleen esille ja liittyi poliittiseen keskusteluun orjuuden lakkauttamisesta. Stereotyyppi levisi vuoden 1840 väestönlaskennan perusteella tehtyjen tulkintojen ja lääketieteellisen kirjallisuuden myötä ja vallitsi vielä orjuuden lakkauttamisen jälkeenkin vuosisadan loppuun asti. (Gilman 1985, 137–140.) Oatesin kertomusta tulkittaessa on samoin syytä pohtia, miten stereotyyppiset rodun ja seksuaalisuuden kytkökset liittyvät paitsi menneisyyteen myös kirjoittamisajankohtaan.

"Ahdistelijoissa" mieheen liitetään tyyppilliset pedofiilin tunnusmerkit. Ensin mies pyrkii ystäväystymään lapsen kanssa. Päästäkseen fyysisesti lähemmäksi tyttöä hän tarjoutuu pesemään tämän. Palkkioksi pesemisestä hän tarjoaa lapselle lakritsipatukkaa (KI, 198). Lakritsipatukka viittaa kerronnassa stereotyyppisesti miehen rotueroon. Mainonnassa mustat assosioidaan usein kliseisesti ruskeisiin tai mustiin kulutushyödykkeisiin, kuten suklaaseen, kahviin tai lakritsiin (Nederveen Pieterse 1998, 193, 204). Lahjan tarjoamisen lisäksi mies tähdentää tyttölle useaan otteeseen, että heidän kohtaamisensa tulee jäädä salaisuudeksi ja että tyttö ei saa kertoa siitä vanhemmilleen.

Vaikka kerronta vihjaa toistuvasti miehen olevan mahdollinen seksuaalinen uhka, tyttö korostaa kerronnassaan, ettei mies vahingoita häntä. Toisaalta hän kuvaa miehen toimia ja eleitä tavalla, joka antaa vihjeitä siitä, että pesemisellä on miehelle ehkä seksuaalinen merkitys. Mies esimerkiksi siirtää käden hitaasti tytön selkään ikään kuin silittäisi kissaa (KI, 198). Pestyään tytön mies antaa tälle luvan kävellä vedessä kengät jalassa ja katselee samalla tyttöä tarkasti. Lopuksi hän tarjoaa tyttölle lakritsia ja muistuttaa jälleen yhteisestä salaisuudesta. Tyttö lähtee kotiin päin ja kääntyy vielä katsomaan miestä: "Takaa päin hän näyttää kaupunkilaiskalastajalta jota en tunne ja jota pelkään" (KI, 199).¹⁵ Miehen kategorisoiminen vieraaksi perustuu tässä siihen, että hän on kaupungista eikä kuulu maalla asuvien yhteisöön. Vierauden taustalla ei siis niinkään ole rotuero.

Stereotyyppinen rotuero

Novellin toisessa osassa esitetään uusi versio muistosta, jossa muistikuva on selkeämmin ajallisesti kerrostunut. Kerronta keskeytyy tytön viitatessa nykyisyyteen, jolloin

hän on jo hieman vanhempi kuin muiston tapahtumahetkellä: ”Olen kuusi vuotta. Me asumme maalla; parin vuoden kuluttua me muutamme kaupunkiin isoäitini luokse.” (KI, 200.)¹⁶

Toisessa versiossa tyttö kertoo muiston tuttuja, hieman muuntuneita yksityiskohtia ja tuo mukaan myös uusia detaljeja. Kun hän saapuu joelle, hän aistii vaaran ja tulee äkkiä tietoiseksi siitä, että jos hän putoaa veteen ja hukkuu, kukaan ei tietäisi sitä (KI, 202). Rantatörmällä seisova hahmo muistuttaa häntä eräästä hukkuneesta miehestä. Tällä kertaa tyttö tunnistaa miehen ”värilliseksi” tämän ottaessa hatun päästään: ”Nyt tiedän mikä tämä on: värillinen mies. Tiedän millainen värillinen mies on. Mutta tämä ei ole musta kuten se jota isoäitini osoitti minulle kun olimme ajelemassa. Tällä on vaaleanruskea iho.” (KI, 202.)¹⁷

Miehen vaaleanruskea ihonväri viittaa implisiittisesti rotujen sekoittumiseen. Tytölle ihonväri näyttäytyy merkinä määrittelemättömästä vaarasta. Tunnistettuaan miehen värilliseksi hän tietää, että hänen tulisi juosta pakoon, koska äiti on sanonut niin (KI, 202). Mitä äiti on tarkalleen ottaen kertonut tyttärelleen jää hämärän peittoon, mutta on ilmeistä, että siihen liittyy ajatus ”värillisistä” miehistä vaarallisina valkoisille tytöille. Analysoidessaan Frantz Fanonin usein siteerattua kuvausta¹⁸ valkoisen lapsen pelosta mustaa miestä kohtaan Ahmed (2004, 63) selittää, miten pelko avaa assosiaatioiden historian. Se mahdollistaa valkoisen ruumiin konstruoinnin nykyhetkessä erillään mustasta ruumiista. Tytön tapa tuottaa musta mies pelon objektiksi on riippuvainen muistijäljistä ja mustaan mieheen liitetystä assosiaatioiden historiasta. Samalla pelko luo etäisyyden ja eron tytön ja miehen välille. Ero syntyy tytön tavasta lukea miehen vaaleanruskeaa ihoa. Tyttö ei kuitenkaan lähde pakoon vaan jää paikalleen ollakseen äidilleen tottelematon (KI, 202).

Toisessa versiossa kertoja painottaa visuaalista näköhavaintoaan miestä kuvatessaan. Siinä korostuvat myös ambivalentit tunteet, yhtäaikainen halu ja vastenmielisyys, jotka ovat tyyppillisiä valkoisten kirjailijoiden kuvauksissa mustista henkilöihmoista (ks. Roberts 1994, 9). Tytön näkökulmasta kaikki miehessä on jotenkin hassua, mutta samalla kiehtovaa:

Hänellä on hassut silmät. Silmäluomet ovat uniset ja ne pyrkivät ummistumaan ja peittämään silmät, mutta silmät pullistuvat liikaa ulos. [--]. Hän tuoksuu hyvältä. Minusta tuollainen tumma iho on hassua – en ole koskaan nähnyt sellaista näin läheltä. Haluaisin koskettaa sitä mutta en uskalla. [--]. Ylähampaat ovat suuret, ja kun hän hymyilee näen hänen ikenensä – kirkkaan vaaleanpunaiset kuin koiralla. Kun hän hengittää hänen sieraimensa suurenevät ja pienenevät vuoron perään. Miltei tunnen miten lämmin ilma virtaa hänestä ulos, ja siihen sekoittuu lakritsin tuoksu ja hänen ihonsa tumma tuoksu. (KI, 204.)¹⁹

Esimerkissä tulee selkeästi esille, miten miehen ihonväri kiehtoo kertojaa. Kuvaus sisältää myös runsaasti viittauksia pejoratiivisiin stereotyyppihin ja mustien ihmisten ku-

vallisiin karikatyyreihin, joissa kasvopiirteet on piirretty groteskeiksi ja liioitelluiksi: miehellä on pullottavat silmät ja kirkkaan vaaleanpunaiset ikenet. Lisäksi mies assosioituu elämellisyteen tytön verratessa hänen ikeniään koiran ikeniin ja kuvatessa miehen laajenevia ja pieneviä sieraimia.

Miehen kuvaus on suorastaan tarkoituksellisen stereotyyppistä verrattuna ensimmäiseen versioon. Rotueron korostaminen ilmenee oireellisesti heti sen jälkeen, kun kertoja on viitannut tietoonsa ”värillisistä miehistä”. Käsityksen hän on omaksunut äidiltään ja isoäidiltään. Kerronta ja kertojan mielikuva miehestä korostavat muiston rakentuneisuutta. Mielikuva ei kuitenkaan suoraan kyseenalaista kertojan stereotyyppistä ja tiettyyn rodulliseen ideologiaan nojaavaa tapaa nähdä musta mies. Rotustereotyyppien jälleenkäytöstä voi seurata väärinlukemista ja odottamattomia tulkintoja, vaikka tarkoituksena olisikin niiden kyseenalaistaminen tai vastadiskurssin luominen. Rotustereotyyppit ovat näet sitkeästi säilyttäneet ambivalentin suhteensa Yhdysvaltain historiaan ja afrikkalaisamerikkalaisten tuskalliseen menneisyyteen. (Ks. Tuhkanen 2001, 12.) Se realisoituu mielestäni myös Oatesin novellissa, jossa stereotyyppien käyttö mustan miehen kuvauksessa synnyttää ambivalentin kytköksen menneisyyteen ja rotujen välisten suhteiden historiaan. Tässä kohden novellia jää kuitenkin vielä epäselväksi, onko suhde menneisyyteen kriittinen.

Toinen versio muistosta päättyy kuvaukseen kertojan äidin reaktiosta. Ennen sen esittämistä tyttö kuvaa, miten mies pesee hänet. Mies riisuu tytön vaatteet, mikä saa tytön vapisemaan pelosta. Mies ei edelleenkään satuta tai vahingoita tyttöä. Äiti huomaa lakritsijuovat tyttärensä hampaissa ja kysyy, keneltä tämä oli saanut lakritsia. Kun tyttö myöntää saaneensa lakritsia joella tapaamaltaan mieheltä, äiti tulee hysteeriseksi, huutaa ja epäilee, että mies on tehnyt tytölle jotakin. Äidin tulkinta siitä, mitä joella on mahdollisesti tapahtunut, muuttaa tytön mielestä kaiken (KI, 206). Se ei pelkästään muuta muiston merkitystä vaan tytön koko elämän. Näin muiston viitataan liittyvän merkittävään kehitysvaiheeseen tytön elämässä.

Valkoisen naisen rotufantasia

Novellin kolmannessa osassa kuvaus tytön ja miehen kohtaamisesta on varsin lyhyt. Fokus on enemmän siinä, mitä seurauksia kohtaamisella on. Muisto kohtaamisesta esiintyy painajaisen muodossa. Ensimmäisessä representaatiossa se vaikuttaa autenttiselta kuvaukselta todellisesta tapahtumasta. Kolmannessa versiossa se taas on selvästi uni tai fantasia. Unessa mies sanoo ryhtyvänsä tytön uudeksi isäksi ja lähestyy tyttöä avoimen seksuaalisesti:

Värillinen mies kumartuu minua kohti ja kietoo ison kätensä niskaani. Hän koskettaa minua suullaan, ja sitten tunnen hänen hampaansa ja kielensä pehmeinä ja märkinä olkaa vasten. ”Minä rakastan sinua,” hän sanoo. Sanat pyörivät päässäni edes takaisin joten minä sanon hänelle: ”Minä rakastan sinua.” (KI, 207.)²⁰

Mies koskettelee tyttöä joka puolelta. Tyttö huutaa ja herää painajaisestaan, kun äiti ravistelee häntä.

Painajaisen kuvaus muistuttaa merkittävästi psykoanalyttisissä keskusteluissa käsiteltyä valkoisen naisen rodullista fantasiaa. Psykoanalyttisellä diskurssilla on ollut taipumus ohittaa rotua koskevat kysymykset. Rodullinen toinen on kuitenkin ollut siinä läsnä eräänlaisena alitajuisena pakkomielteenä, kuten Frantz Fanon esittää rasismin ja kolonisaation ilmentymiä analysoivassa teoksessaan *Peau Noire, Masques Blancs* (1952). Fanon tarjoaa tulkinnan valkoisen naisen rotufantasiasta, joka on hänelle tuttu kahden Freudin kanssa työskennelleen psykoanalyttikon, Helene Deutschin ja Marie Bonaparten, teksteistä. Fantasiassa musta mies uhkaa raiskata valkoisen naisen. Fanon tulkitsee fantasian masokismiksi, ilmaisuksi valkoisen naisen sisäisestä toiveesta, jossa nainen ikään kuin raiskaa itsensä. (Fanon 2002, 178–179.) Mary Ann Doane (1991, 22) näkee tulkinnassa rakenteellisia ongelmia ja kritisoi sitä, ettei fantasia esiinny siinä tietyssä historiallisessa ja kulttuurisessa kontekstissa.²¹

Samankaltaista valkoisen amerikkalaisen naispotilaan rotufantasiaa analysoi myös englantilainen psykoanalyttikko Joan Riviere (1929/1986). Rivieren mukaan nainen luo fantasian hyökkäävästä mustasta miehestä irrottautuakseen ahdistuksen tunteesta, joka on seurausta naisen vanhempiinsa kohdistamasta vihasta. Fantasiassaan nainen puolustautuu tarjoamalla itseään seksuaalisesti mustalle miehelle ja asettuu näin miehen yläpuolelle. (Riviere 1986, 42.) Jean Walton (2001, 19) kritisoi Rivieren tapaa lukea naisen fantasiaa, koska Riviere näkee mustan miehen ainoastaan isähahmona ja sivuuttaa rotueron merkityksen kokonaan. Samaan tapaan myös Anne Pellegrini (1997, 136) arvostelee Riviereä rodun merkityksen sivuuttamisesta sekä siitä, ettei tämä ota huomioon amerikkalaisessa kontekstissa olennaista rotujen sekoittumisen tabua.

Olen samaa mieltä Doanan, Pellegrinin ja Waltonin kanssa siitä, että psykoanalyttikoiden tavat lukea valkoisen naisen rotufantasiaa ovat olleet riittämättömiä. Rivieren ajatus mustasta miehestä isähahmona on silti varteenotettava tarkasteltaessa oatesilaista rotufantasiaa. Rivieren esittämät ajatukset sekä vanhempiin kohdistuvasta vihasta että isähahmosta aktualisoituvat novellissa etenkin, jos sen sisältämät viittaukset symboliseen insestiin otetaan huomioon. Wesley nimittäin tunnistaa Oatesin tuotannossa symbolisen insestin roistuvana kerronnallisena kuviona, joka koskee naisen oidipaalista transiittoa. Se esiintyy erityisesti kertomuksissa, joissa tyttäret pyrkivät purkamaan kokemaansa voimattomuuden tunnetta yhteydellä symboliseen isään. Symbolisen insestitabun esiintyminen ilmaisee vastarintaa perheen ja yhteiskunnan sääntöjä ja rajoituksia kohtaan. Wesley tähdentää, ettei Oates ole kiinnostunut inestistä sinänsä vaan sijoittaa sen aina symboliseen rekisteriin. (Wesley 1993, 14, 99.) Oatesin naishahmoille inestiset suhteet ovat siis aina symbolisia tai kuvaannollisia, eivät todellisia.

”Ahdistelijat”-novellissa musta mies ehdottaa tytölle ryhtyvänsä tämän toiseksi

isäksi, mikä viittaa hänen rooliinsa symbolisena isänä. Wesleyyn mukaan musta mies toimii isähahmona, joka tarjoaa tytlle vapauden kehittyä (mt., 115). Hän esimerkiksi antaa tytlle luvan kahlata vedessä kengät jalassa. Tyttö puolestaan ilmaisee toistuvasti tarpeensa vastustaa vanhempien asettamia rajoituksia, mistä yksin joelle meneminen on osoitus. Wesleyyn mukaan muisto kohtaamisesta representoi kehitysvaihetta, joka voidaan käsitteellistää astumisena Lacanin symboliseen järjestykseen. Lacanin ajatusta seuraten Wesley selittää, että tämä on samalla kielelliseen systeemiin siirtymistä. Se on tytlle problemaattisempaa kuin pojalle, koska naissukupuoli edustaa puutetta ja on näennäisesti rajattu voimattoman osaan. (Mt., 123.)

Wesley ohittaa tulkinnassaan rotueron merkityksen. Kohtaaminen mustan miehen kanssa tulee "Ahdstelijoissa" kuitenkin nähdä yhteydessä kieltoon rotujen välisistä seksuaalisista suhteista. Symbolisen insestitabun lisäksi myös tytön unessaan fantasiaioima seksuaalissävyytteinen suhde mustan miehen kanssa rikkoo ympäröivän yhteiskunnan rajoituksia, erityisesti valkoisen miehen valtansa ylläpitämiseksi tuottamaa rotujen sekoittumisen kieltoa. Toisin sanoen rikkoessaan rotujen sekoittumisen tabua rotufantasia ilmaisee vastarintaa amerikkalaisessa yhteiskunnassa vallitsevaa valkoista hegemoniaa kohtaan.

Rotueron läsnäololla on novellissa erilaisia seurauksia. Ennen kaikkea se monimutkaistaa valtasuhteita. Tyttö edustaa kertomuksen kontekstissa valkoista tutkivaa katsetta, joka jähmettää miehen tiettyyn positioon rodullistamalla hänet. Valtasuhteet ja katsomisen subjektin ja objektin paikat eivät kuitenkaan ole lopulta niin jähmettyneet kuin aluksi voisi olettaa. Tytöllä on toki valta kategorisoida mies erilaiseksi valkoisen katsojan positioistaan. Aikuinen, musta mies kuitenkin ohjaa ja kontrolloi tilannetta symbolisen isän roolissa, jonka avulla hän myös syrjäyttää tytön todellisten vanhempien auktoriteetin. Kun mies antaa tytlle luvan kävellä vedessä kengät jalassa, hän muistuttaa samalla, että tytön vanhemmat eivät antaisi siihen lupaa: "Kyllä sinä voit. Täällä ei ole ketään. Minä annan sinulle luvan, hän kuiskaa. Hän nojautuu taaksepäin ja katselee minua." (KI, 198.)²² Etenkin muiston toisessa versiossa korostuu se, miten mies katsoo ja tarkkailee tyttöä. Tyttö puolestaan ei uskalla katsoa suoraan mieheen (ks. KI, 203). Rotuun, sukupuoleen ja ikään perustuvat valtasuhteet vaikuttavat selvästi tytön ja miehen välisten halun ja pelon tunteiden dynamiikkaan.

Rotueron merkitys

Lopuksi pohdin vielä Waltonin esittämää kysymystä siitä, miksi naisen fantasiassa esiintyy juuri musta mies. Walton ehdottaa, että valkoinen nainen saattaa kuvitella miehen jakavan hänen kanssaan samanlaisen position sekä myös problemaattisen suhteen symboliseen. (Walton 2001, 19–20.) Oatesin novelli antaa viitteitä siitä, että valkoinen tyttö kokee jakavansa mustan miehen kanssa alistetun position sosiaalisessa järjestyksessä.

Tytön ja miehen samankaltainen positio korostuu aivan novellin lopussa. Valkoisen tytön näkökulmasta molemmista tulee tapahtumien kulun seurauksena uhreja. Tytöstä tulee uhri jo aikaisemmin, toisen osan lopussa, kun äiti tulkitsee tytön joutuneen mustan miehen ahdistelemaksi. Kolmannessa osassa sekä äiti että isä osallistuvat tytön uhriuttamiseen. Tähän viittaa myös novellin monikossa oleva otsikko "ahdistelijat".

Kolmannessa versiossa käy ilmi, että tytön luona on käynyt myös lääkäri, joka on tutkinut hänet. Kun äiti istuu lohduttamassa painajaisesta herännyttä tyttöä, isä astuu huoneeseen ja perheessä vallitseva sukupuolijako korostuu: Isä puhuu äänellä, "joka on kuin lääkärin ääni" ja tuijottaa äitiä ja tytärtä "ihmetellen keitä he ovat" (KI, 207). Vanhemmat kiistelevät siitä, pitäisikö lääkäri kutsua uudestaan. Äiti ei halua, että tyttö viedään lääkäriin, ja sanoo, että "se on vain hänen mielikuvituksessaan" (KI, 208). Äiti asettuu tyttärensä puolelle miestänsä vastaan. Tyttö kuitenkin korostaa kerronnassaan, viitaten molempiin vanhempiinsa sekä valkoiseen lääkäriin, miten hän vihaa "heitä kaikkia" ja toivoo "että he kuolisivat" (KI, 208).

Vanhempien poistuttua huoneesta tyttö kuulee kinastelun jatkuvan. Hän muistaa kuulleensa heidän riidelleen tapauksesta ja mustasta miehestä. Tyttö käyttää nyt sanaa "neekeri"²³, joka on mitä ilmeisimmin isältä opittu. Hän on kuullut, miten isä kertoo järjestäneensä miehelle rangaistuksen:

Neekeri saatiin kiinni ja joku isän tuntema osavaltion poliisi potki häntä kasvovoihin – häntä potkittiin kasvovoihin. Nyt en satu muistamaan noita kasvoja. Kyllä, muistan ne. Muistan jotkut kasvot. Hän teki jotakin kauheaa, ja minulle tapahtui jotakin kauheaa, aivan kuin minuun olisi tarttunut mustaa tervaa jota ei voi pestä pois, ja he istuvat tuolla ja puhuvat siitä. He eivät olleet siellä joten he eivät voi muistaa sitä. (KI, 208.)²⁴

Mustasta miehestä tulee uhri, kun valkoisen miehen lain edustaja potkii häntä kasvovoihin. Kyseessä ei ehkä ole sama mies, jonka tyttö kohtasi joella. Tyttö on epävarma siitä, muistaako hän miehen kasvoja. Vaikka kyseessä olisikin sama mies, ei ole varmaa, onko hän tehnyt tytölle mitään. Tyttö ei muista, mitä mies teki hänelle, eikä hänen muistonsa tapahtuneesta ole enää luotettava; tämä on osoitettu lukijalle moneen kertaan kuvaamalla muiston kerroksellisuutta. Lopulta voidaan kyseenalaistaa, oliko mies edes "värillinen", sillä tyttö on voinut lisätä tämänkin yksityiskohdan muistonsa myöhemmin. Tyttö korostaa myös, ettei vanhempien tulkinta tapahtuneesta voi olla oikea, koska he eivät olleet paikalla.

Kuvaus mustan miehen valkoiselta poliisilta saamasta rangaistuksesta siirtää fokuksen valkoisten mustiin kohdistamaan rasismiin. Tyttö ei ole rasismien diskurssin ulkopuolella, mutta rinnastaa valkoisen naisen ja mustan miehen position. Kumpaakaan ei kuunneltaisi, vaikka he olivat ainoat paikalla olleet. Kertomuksen loppu korostaa, miten tytön isällä eli valkoisella miehellä on viime kädessä valta määrittellä, mikä on "totuus". Näin novelli kiinnittää kriittisesti huomion sosiaalisen vallan järjestämiseen

ja sen epäoikeudenmukaisuuteen amerikkalaisessa yhteiskunnassa. Epäoikeudenmukaisuudet ja rasismi eivät liity pelkästään menneisyyteen vaan peilaavat myös tilannetta novellin kirjoittamisajankohtana 1960-luvulla. Kansalaisyhteiskunnan ansiosta Jim Crow -lakien mahdollistama rotuerottelu oli purettu ja afrikkalaisamerikkalaisten kansalaisyhteiskunta oli tunnustettu ainakin muodollisesti kansalaisyhteiskuntalain (*Civil Rights Act*, 1964) ja äänioikeuslain (*Voting Rights Act*, 1965) myötä.²⁵

Kiintoisa kytkös 1960-luvun yhteiskunnalliseen murrokseen syntyy rotujen sekoittumisen tabusta. Tabu liittyy Yhdysvaltain historian eri vaiheissa huoleen valkoisen hegemonian horjumisesta. Rotujen väliset avioliitot kieltävä avioliittolaki kumottiin vasta vuonna 1967 *Loving vs. Virginia* -oikeustapauksen myötä.²⁶ Tässä valossa vanhempien reaktiot Oatesin novellissa heijastavat myös 1960-luvun poliittiseen murrokseen liittyvää levottomuutta. Novellissa erityisesti isän voimakas reagointi reflektoi huolta valkoisen miehen vallan menettämisestä.

Vaikka novelli osoittautuu loppupuolella kriittiseksi kannanotoksi myös valkoisten rotuennakkoluulojen aikaansaamaan epäoikeudenmukaisuuteen, suhde rotuproblematiikkaan jää osin ambivalentiksi verrattuna esimerkiksi Harper Leen seitsemän vuotta aikaisemmin julkaistuun bestseller-romaanin *To Kill a Mockingbird* (1961). Leen romaani kuvaa rasismia 1930-luvun etelässä, ja se sisältää kuvauksen valkoisen tytön raiskauksesta käsittelevästä oikeustapauksesta.²⁷ Valkoinen lakimies Atticus Finch puolustaa oikeudenkäynnissä valkoisen tytön raiskauksesta väärin syytettyä mustaa miestä, Tom Robinsonia. Finch ottaa jutun, vaikka tietää, ettei Tomilla ole mahdollisuuksia voittaa valkoisen valamiehistö edessä. Tom todetaan syylliseksi, koska valamiehistö uskoo mieluummin raiskatun tytön valkoista isää kuin Tomia. Leen romaani representoi kokonaisuudessaan neuvottelua suhteessa sekä menneisyyden että nykyisyyden rodullisiin epäoikeudenmukaisuuksiin. Leen romaani edustaa etelän kirjallisuutta, jossa Patricia Yaegerin (2000, 38) mukaan musta ja valkoinen kulttuuri risteytyessään vaikuttavat toisiinsa ja joutuvat ristiriitaan.

Oates ei ole etelän kirjailija, mutta etenkin hänen varhaisemmassa tuotannossaan etelän kirjallisuuden vaikutus on voimakas. Sen aiheet ja teemat tosin muuntuvat hänen pohjoiseen sijoittuvissa tarinoissaan. Esimerkiksi rodun teema saa erilaisia sävyjä. Rotupolitiikka koskettaa 1960-luvun puolivälissä konkreettisesti kaikkia, ei vain etelän asukkaita. Oatesin novelli peilaa Leen romaanin tapaan rotujen välisten suhteiden ja epätasa-arvon aiheuttamaa kriisiä. Eksplisiittisemmin kriittinen suhde rotupolitiikkaan ja rasismiin tulee kuitenkin esille vasta 1990-luvun alusta lähtien. Sen jälkeen Oates palaa usein kuvaamaan kansalaisyhteiskuntaistelun ja rotuerottelun päättymisen aikaa.²⁸

”Ahdistelijat”-novellia voi lukea ennen kaikkea kuvauksena valkoisen tytön kehitysvaiheesta, johon liittyy ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan sääntöjen ja normien hyväksyminen. Se kuvaa hetkeä, jolloin tyttö tulee tietoiseksi rajoistaan ja omasta posi-

tiostaan. Tullakseen subjektiksi hänen on hyväksyttävä ne säännöt, jotka koskevat erityisesti sukupuolta, seksuaalisuutta ja rotua. Muiston kuvaus ilmaisee kuitenkin myös tytön vastarintaa näitä sääntöjä kohtaan. Hän ei siis jää passiivisen uhrin osaan, toisin kuin musta mies, joka esitetään pelkästään valkoisen tytön näkökulmasta.

Rikkomalla symbolisesti inestitabua ja samalla kulttuurista tabua rotujen sekoittamisesta tarina kiinnittää huomiota sääntöihin, jotka koskevat valkoisen naisen seksuaalisuutta amerikkalaisessa kulttuurissa. Mustan miehen merkitys novellissa liittyy näin ollen valkoisen tytön kehitykseen ja identiteetin problematiikkaan: hänet tarvitaan ikään kuin peiliksi, jotta valkoisen tytön vaikeutta sopeutua sosiaaliseen järjestykseen voidaan kuvata. Musta mies toimii novellissa, Toni Morrisonin sanoja lainatakseen, *afrikanistisena läsnäolona*, jonka avulla valkoisen minän ristiriitaisuutta kuvataan (Morrison 1992, 5 passim.).²⁹ Mustan miehen läsnäolo tarjoaa valkoiselle tytölle mahdollisuuden tottelemattomuuteen ja sääntöjen rikkomiseen. Rotuero saa tässä mielessä merkityksiä, jotka eivät pyri dominoimaan mustaa miestä rotufantasiolla, vaan pikemmin käsittelemään ongelmallista valkoisen minän rakentumista. Novellissa korostuu, miten identiteetin konstituoituminen on yhdysvaltalaisessa kulttuurissa sidoksissa paitsi sukupuoleen myös rotuun. Lisäksi ”Ahdistelijat” esittää valkoisen identiteetin prosessoinnin ongelmalliseksi. Näin se osoittaa myös, miten valkoisen hegemonian ylläpitämiseen nivoutuu vahingollista rodullistamista.

Viitteet

¹ Lainaukset novellista ovat artikkelissani Paavo Lehtosen suomennoksesta *Kalliita ihmisiä*.

² Kertoja viittaa useampiin äitinsä kirjoittamiin tarinoihin. Hän suhtautuu äitiinsä pakkomielleisesti ja hänen on vaikea hyväksyä äitinsä ammatti kirjailijana. Hän toivoisi tämän keskittyvän huolehtimaan yksinomaan poikansa ja miehensä tarpeista. Romaanissa nuori kertoja muistelee lapsuuttaan ja tapahtumia, jotka johtavat siihen, että hän kahdeksanvuotiaana murhaa äitinsä. Muistelmat kirjoitettuaan kertoja aikoo tehdä itsemurhan syömällä itsensä kuoliaaksi. Idean itsensä tappamisesta ylensyömällä hän saa äidin seipittämästä anekdootista.

³ Esimerkiksi Eileen Bender (1987, 36) mainitsee novellin ”kiehtovana palimpsestina” ja kuvailee lyhyesti sen sisältöä. Olen myös itse päätenyt ratkaisuun jättää novelli huomiotta artikkelissani, jossa tarkastelen romaania amerikkalaisen perheromanssin parodia (Kähkönen 2005). Näin siksi, että novellin merkitys ei nouse romaanin kokonaistulkinnan kannalta avainasemaan.

⁴ Ks. esim. Friedman 1980, 68; Johnson 1987, 61.

⁵ ”My father says things to me but doesn't talk to me, he doesn't look at me for long because there are too many other things going on” (EP, 150).

⁶ ”His eyes are dark, like Daddy's. He left his hat back on the bank. His hair is funny. He must have been out in the sun because his skin is dark. He is darker than Tommy with his suntan.” (EP, 150.)

⁷“Little girls shouldn't get dirty,” he says. “Don't you want to be nice and clean and pretty?” (EP, 151.)

⁸Valerie Babb tarkastelee valkoisuuden konstruoimista vangitsemis- ja rikostarinoissa 1600-luvulta 1700-luvun loppupuolelle. Vangitsemistarinoissa (*captivity narratives*) puolustuskyvyttöminä kuvatut valkoiset naiset tai heidän lapsensa joutuivat alkuperäisamerikkalaisten vangeiksi. tarinat heijastelivat kasvavaa huolta valkoisten naisten siveydestä ja valkoisen rodun puhtaudesta. Kun afrikkalaisten määrä alkoi kasvaa ja samanaikaisesti taloudellinen tilanne kiristyi huonojen satovuosien, piratismiin ja epidemioiden vuoksi, syntyivät rikostarinat (*criminal narratives*). Niissä valkoiset naiset esitettiin edelleen voimattomina; rikolliset olivat puolestaan lähes poikkeuksetta afrikkalaisamerikkalaisia. Tarinoiden markkinoinnin edistämiseksi nimiölehdillä esiintyvissä alaotsikoissa yhdistettiin usein eksplisiittisesti rotu ja raiskaus. (Babb 1998, 68–88.)

⁹Myytti toimi etelävaltioissa motiivina mustien miesten lynkkauksille rekonstruktion ajasta aina 1950-luvulle asti.

¹⁰Mustan miehen seksuaalistamisesta rekonstruktioajan politiikassa ks. myös Fredrickson 1972, 275–282; Hodes 1997, 147–148, 165–175; Hale 1999, 232–234; Nagel 2003, 111–115.

¹¹Esimerkiksi *The Leopard's Spots* sisältää kuvauksen, jossa joukko mustia miehiä ryöstää juuri vihityn valkoisen morsiamen, Annie Campin, sulhasensa vierestä. Yrittäessään pelastaa Annieta nuorikon isän apurit ampuvat vahingossa Annien. Isä on kuitenkin kiitollinen, että tytär pelastuu ”raakalaisten” raiskaukselta (Dixon 1902, 124–126). Annien kuolema antaa alkusyäkseen sisällissodan aikana syntyneen Ku Klux Klanin uudelleen perustamiselle. Rasistisen myytin representaatiosta Dixonin teoksissa ks. esim. Fredrickson 1972, 280–281; Nederveen Pieterse 1998, 177; Andrews 2000, 312–313; Stokes 2001, 134, 143–148.

¹²Mustien miesten representaatiosta Griffithin elokuvassa ks. esim. Doane 1991, 227–232; Wallace 2003; Länsisalo 2005.

¹³Viitataan rotujen sekoittumisella englanninkieliseen sanaan *miscegenation*, jolle ei ole olemassa vakiintunutta suomenkielistä vastinetta. Sana on syntynyt latinankielisistä sanoista *miscere* ’sekoittaa’ ja *genus* ’laji’. Se esiintyi ensimmäisen kerran anonyymissä propagandapamfletissa vuonna 1863. (Kaplan 1949, 277.)

¹⁴Valkoisen ja mustan henkilön välinen intiimi suhde on ollut yhdysvaltalaisessa kontekstissa suurin tabu ja siksi eniten säädelty suhde. Lakisäädökset koskivat kuitenkin myös alkuperäisamerikkalaisia ja kiinalaista, japanilaista tai intialaista alkuperää olevia. Ensimmäinen rotujen sekoittumista vastustava lakiasetus tehtiin jo 1600-luvulla. (Ks. Pascoe 1996; Saks 2000; Kennedy 2000.)

¹⁵“With his back to me he is like some fisherman from the city that I don't know and am afraid of” (EP, 154).

¹⁶“I am six years old. At this time we are still living in the country; in a few years we will move to the city, in with my grandmother.” (EP, 154.)

¹⁷“Now I know what he is: a colored man. I know what a colored man is like. But this one isn't black like the one my grandmother pointed out when we were driving. This one has light brown skin.” (EP, 156.)

¹⁸Ks. Fanon 2002, 113–114.

¹⁹“His eyes are funny. The eyelid is sleepy and would push down to close the eyes, except the eyeball bulges too much. [-]. He smells nice. Dark skin like that is funny to me, I never saw

it so close. I would like to touch it but I don't dare. [--] His teeth are yellowish. The top ones are big, and when he smiles I can see his gums – a bright pink color, like a dog's. When he breathes his nostrils get small and then larger. I can almost see the warm air coming out of him, mixed with the smell of licorice and the dark smell of his skin." (EP, 157–158.)

²⁰ "The colored man leans toward me and puts his big hand around the back of my neck. He touches me with his mouth, and then I can feel his teeth and his tongue all soft and wet on my shoulder. 'I love you', he says. The words come back inside my head over and over, so that I am saying that to him: 'I love you.'" (EP, 161.)

²¹ Kritiikillään Doane haluaa kiinnittää huomiota siihen, miten Fanon, samoin kuin monet feministiset teoreetikot hänen jälkeensä, ei ota analyysissään lainkaan huomioon, minkälainen mustan naisen merkitys on ollut suhteessa rotufantasiaan yhdysvaltalaisessa historiallisessa kontekstissa. Doane muistuttaakin tässä yhteydessä, miten valkoiset miehet raiskasivat mustia naisia orjuuden aikana. (Doane 1991, 222.)

²² Tässä kohden suomennos eroaa merkittävästi alkutekstistä. Kun mies suomennoksessa toteaa ylimalkaisemmin, ettei täällä ole kerään, hän viittaa alkuperäisessä tekstissä *they*-pronominilla tytön vanhempiin: "Sure, *they* ain't nowhere. I say you can do it,' he whispers. He leans back and watches me." (EP, 153.)

²³ Alkutekstissä käytetään sanaa "nigger", joka on erityisen loukkaava, kun valkoinen henkilö käyttää sitä puhuessaan mustasta henkilöstä. Termin saamat konnotaatiot vaihtelevat puhujan ja kulttuurisen kontekstin mukaan.

²⁴ "The nigger was caught and a state trooper that Daddy knows real well kicked him in the face – he was kicked in the face. I can't remember that face now. He did something terrible, and what was terrible came on to me, like black tar you can't wash off, and they are sitting and talking about it. I am trying to remember what the nigger did to me. They weren't there and so they can't remember it." (EP, 162.)

²⁵ Rodullinen diskriminointi ei kuitenkaan kadonnut. Kansalaisyhteiskunta myöskin generoi mustiin kohdistuvaa väkivaltaa ja rasistisia murhia, esimerkiksi kansalaisyhteiskuntaktivisti Medger Eversin murhan 1963, johon perustuu kirjailija Eudora Welton novelli "Where is the Voice Coming From?" (1963) ja kansalaisyhteiskuntajohdon, Martin Luther Kingin, murhan huhtikuussa 1968.

²⁶ Tapaus liittyy virginialaiseen pariskuntaan, joka matkusti Washingtoniin ja meni siellä naimisiin 1958. Avioituminen Virginian osavaltiossa, missä heidät lain mukaan määriteltiin "valkoiseksi" ja "värilliseksi", oli laitonta. Pari pidätettiin samana vuonna Virginiassa "rodullisen eheyden suojelemiseksi" vuonna 1924 säädetyin perusteella. Pari vapautettiin sillä ehdolla, että he poistuisivat osavaltiosta. Lovingit valittivat myöhemmin päätöksestä ensin Virginiassa (1963) ja lopulta korkeimpaan oikeuteen. Tapaus sai paljon huomiota ja herätti kiivasta keskustelua. Korkein oikeus näki vanhan, Virginian osavaltiossa voimassaolevan lain asetuksena, joka oli "suunniteltu ylläpitämään valkoista ylivaltaa". (Ks. Pascoe 1996, 64–65, 67.)

²⁷ Romaanissa kuvattun oikeudenkäynnin sanotaan olevan tositapausten inspiroima. Kyseessä ovat surullisen kuuluisat "The Scottsboro Boys" -oikeudenkäynnit 1931–1932, joissa yhdeksää teini-ikäistä afrikkalaisamerikkalaista poikaa syytettiin kahden valkoisen tytön raiskauksesta. Oikeudenkäynneistä ks. esim. Murray 1977.

²⁸ Esimerkiksi romaaneissaan *Because It Is Bitter, and Because It Is My Heart* (1990) ja *I'll Take you There* (2002) Oates palaa kuvaamaan aikaa 1950-luvun loppupuolelta 1960-luvun

puoliväliin. Molemmissa romaaneissa käsitellään myös rotuproblematiikkaa. Uudemmassa tuotannossaan kirjailija kuvaa tietoisemmin valkoisuuden rakentumista (ks. Kähkönen 2003).

²⁹ Esseekokoelmassaan *Playing in the Dark* (1992) Morrison esplikoi, miten afrikkalais-amerikkalaisia ei ole representoitu valkoisten amerikkalaisten kirjoittamassa kirjallisuudessa varsinaisina henkilöihahmoina vaan pikemmin läsnäoloina. *Afrikanistinen läsnäolo* on palvellut erilaisia funktioita kerronnassa, ja erityisesti uudemmassa kirjallisuudessa se reflektoi valkoisen identiteetin ristiriitoja.

Lähteet

Kaunokirjallisuus

OATES, JOYCE CAROL 1990/1968: *Expensive People* (= EP). Princeton: Ontario Review Press.

OATES, JOYCE CAROL 1969: *Kalliita ihmisiä* (= KI). Suom. Paavo Lehtonen. Helsinki: Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

AHMED, SARA 2000: *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. London: Routledge.

AHMED, SARA 2004: *The Cultural Politics of Emotion*. New York: Routledge.

ANDREWS, WILLIAM L. 2000: Miscegenation in the Late Nineteenth-Century American Novel. *Interracialism: Black-White Inter-marriage in American History, Literature, and Law*. Toim. Werner Sollors. New York: Oxford University Press, s. 305–314.

BABB, VALERIE 1998: *Whiteness Visible: The Meaning of Whiteness in American Literature and Culture*. New York: New York University Press.

BENDER, EILEEN TEPER 1987: *Joyce Carol Oates, Artist in Residence*. Bloomington: Indiana University Press.

DIXON, THOMAS JR. 1902: *The Leopard's Spots: A Romance of the White Man's Burden – 1865–1900*. New York: Doubleday, Page & Co.

DOANE, MARY ANN 1991: *Femmes Fatales: Feminism, Film Theory, Psychoanalysis*. New York: Routledge.

FANON, FRANTZ 2002: *Black Skin, White Masks (Peau Noire, Masques Blancs, 1952)*. Transl. Charles Lam Markmann. New York: Grove Press.

FREDRICKSON, GEORGE M. 1972/1970: *The Black Image in the White Mind: The Debate of Afro-American Character and Destiny 1817–1914*. New York: Harper & Row.

FRIEDMAN, ELLEN G. 1980: *Joyce Carol Oates*. New York: Ungar.

GILMAN, SANDER L. 1985: *Difference and Pathology: Stereotypes of Sexuality, Race, and Madness*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

HALE, GRACE ELISABETH 1999: *Making Whiteness: The Culture of Segregation in the South*,

1880–1940. New York: Vintage Books.

HIGGINBOTHAM, LEON A. JR. & KOBYSOFF, BARBARA K. 1989/1967: Racial Purity and Interracial Sex in the Law of Colonial and Antebellum Virginia. *Georgia Law Journal* 77.6 (1989), s. 1967–2029.

HODES, MARTHA 1997: *White Women, Black Men: Illicit Sex in the Nineteenth-Century South*. New Haven: Yale University Press.

JAHODA, GUSTAV 1999: *Images of Savages: Ancient Roots of Modern Prejudice in Western Culture*. London: Routledge.

JOHNSON, GREG 1987: *Understanding Joyce Carol Oates*. Columbia: University of South Carolina Press.

JORDAN, WINTHROP D. 1977/1968: *White over Black: American Attitudes toward the Negro, 1550–1812*. New York: W. W. Norton & Company.

KAPLAN, SIDNEY 1949: The Miscegenation Issue in the Election of 1864. *Journal of Negro History* 34.2 (1949), s. 274–343.

KENNEDY, RANDALL 2000: The Enforcement of Anti-Miscegenation Laws. *Interracialism: Black-White Intermarriage in American History, Literature, and Law*. Toim. Werner Sollors. New York: Oxford University Press, s. 140–162.

KÄHKÖNEN, LOTTA 2005: Noble White Ethnicity: Joyce Carol Oates' *Expensive People* as a Parody of the American Family Romance. *Close Encounters of an Other Kind: New Perspectives on Race, Ethnicity & American Studies*. Toim. Roy Goldblatt, Jopi Nyman & John A. Stotesbury. Joensuu: University of Joensuu, s. 236–246.

KÄHKÖNEN, LOTTA 2003: Valkoisuus kriisissä: rotu, sukupuoli ja luokka Joyce Carol Oatesin novellissa "White Trash". *Vieraaseen kotiin. Kulttuurinen identiteetti ja muuttoliike kirjallisuudessa*. Toim. Pirjo Ahokas ja Lotta Kähkönen. Turku: Turun yliopisto, s. 82–108.

LEE, HARPER 1963/196: *To Kill a Mockingbird*. London: Heinemann.

LÄNSISALO, HEIKKI 2005: Ohjaaja Griffithin ja kirjailija Dixonin rasismi. *Kansakunnan synti* -clokuva verrattuna romaaneihin *The Leopard's Spots* ja *The Clansman*. *Lähikuva* 1/2005, s. 5–21.

MCCLINTOCK, ANNE 1995: *Imperial Leather: Race, Gender and Sexuality in the Colonial Conquest*. New York: Routledge.

MERCER, KOBENA 1994: *Welcome to the Jungle: New Positions in Black Cultural Studies*. New York: Routledge.

MORRISON, TONI 1992: *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination*. New York: Vintage.

MURRAY, HUGH T. JR. 1977: Changing America and the Changing of Image of Scottsboro. *Phylon* 38.1 (1977), s. 82–92.

NAGEL, JOANE 2003: *Race, Ethnicity, and Sexuality: Intimate Intersections, Forbidden*

Frontiers. New York: Oxford University Press.

NEDERVEEN PIETERSE, JAN 1998/1992: *White on Black: Images of Africa and Blacks in Western Popular Culture*. New Haven: Yale University Press.

PASCOE, PEGGY 1996: Miscegenation Law, Court Cases, and Ideologies of 'Race' in Twentieth-Century America. *Journal of American History* 83.1 (1986), s. 44–66.

PELLEGRINI, ANNE 1997: *Performance Anxieties: Staging Psychoanalysis, Staging Race*. New York: Routledge.

RIVIERE, JOAN 1986/1929: Womanliness as Masquerade. Formations of Fantasy. Toim. Victor Burgin, James Donald & Cora Kaplan. London: Methuen, s. 35–44.

ROBERTS, DIANE 1994: *The Myth of Aunt Jemima: Representations of Race and Region*. London: Routledge.

SAKS, EVA 2000: Representing Miscegenation Law. Interracialism: Black-White Intermarriage in American History, Literature, and Law. Toim. Werner Sollors. New York: Oxford University Press, s. 61–81.

SHEA, PAT 1997: Winnifred Eaton and the Politics of Miscegenation in Popular Fiction. *MELUS* 22.2 (1997), s. 19–22.

SOLLORS, WERNER 1997: *Neither Black nor White yet Both: Thematic Explorations of Interracial Literature*. New York: Oxford University Press.

STOKES, MASON 2001: *The Color of Sex: Whiteness, Heterosexuality, & the Fictions of White Supremacy*. Durham: Duke University Press.

TUHKANEN, MIKKO 2001: Of Blackface and Paranoid Knowledge: Richard Wright, Jacques Lacan, and the Ambivalence of Black Minstrelsy. *Diacritics* 31.2 (2001), s. 9–34.

WALLACE, MICHELE FAITH 2003: The Good Lynching and the Birth of Nation: Discourses and Aesthetics of Jim Crow. *Cinema Journal* 43.1 (2003), s. 85–104.

WALTON, JEAN 2001: *Fair Sex, Savage Dreams: Race, Psychoanalysis, Sexual Difference*. Durham: Duke University Press.

WESLEY, MARILYN 1993: *Refusal and Transgression in Joyce Carol Oates' Fiction*. Westport: Greenwood Press.

WIEGMAN, ROBYN 1995: *American Anatomies: Theorizing Race and Gender*. Durham: Duke University Press.

YAEGER, PATRICIA 2000: *Dirt and Desire: Reconstructing Southern Women's Writing 1930–1990*. Chicago: University of Chicago Press.